

ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

На педагогічну освіту покладається нині велика надія у розв'язанні проблеми вчительства для національної школи України. Студент педагогічного навчального закладу постає як одна з найважливіших постатей майбутнього суспільства, адже значно простіше трансформувати у самосвідомість майбутнього вчителя необхідні національно - культурні та морально - психологічні цінності, ніж намагатися змінювати сформовані наставляння досвідчених учителів. Лише той учитель, який здатний оволодіти принципами саморозвитку, може допомогти іншим у цьому процесі.

Вища педагогічна школа готує випускника до різнобічної творчої діяльності: професійної, суспільно - політичної і соціально - культурної, закладає не просто конкретні знання певного діапазону й об'єму, а фундамент соціальної ініціативи, здатності працювати з людиною і для людини. Створюючи культурний потенціал майбутнього вчителя, вона визначає спосіб його життєдіяльності і соціального буття, суб'єктивний зміст його праці і її продуктивності. Інтегральним показником творчого начала, поведінки і діяльності є культура вчителя. Вона складається з єдності і взаємодії всіх її складників: діапазон інтересів забезпечує рівень духовних ідеалів; світогляд зумовлює соціальну спрямованість особистісної культури; уміння і здібності - предметно - практичний і теоретичний досвід особистості вчителя. Культура почуттів як уособлення вчителя визначає естетичну насиченість його поведінки і діяльності. Таким чином, така

особистісно-орієнтована освіта виходить із самостійності особистості, її духовності і суверенності. Мета її – формувати людину як особистість, творця самої себе і навколишніх умов. Унікальним засобом формування важливих сторін психічного життя, емоційної сфери, образного мислення, художніх та творчих здібностей майбутнього вчителя є мистецтво.

Інтерес до духовного потенціалу мистецтва зростає в міру того, як суспільство все більш гостро відчуває його дефіцит і усвідомлює можливі соціокультурні, гуманітарні наслідки цього дефіциту. Духовний потенціал мистецтва, як сукупність можливостей, виявлених за певних умов для гармонізації буття, акту оновлення духовних цінностей, відображає проблеми соціального та психологічного, раціонального та емоціонального, цінностей ідеальних та абсолютних взаємодії між різними культурами та розуміння між людьми. Таке функціональне розмаїття духовного потенціалу мистецтва визначає різноманітність підходів до цієї важливої проблеми. Водночас у зв'язку з цим виникає потреба в синтетичній парадигмі духовного потенціалу мистецтва, яка б вбирала в себе різні підходи і позиції, не ставлячи їх в опозиції, а намагаючись оцінити їх евристичні можливості в зв'язках нового типу, зокрема в площині особистісно зорієнтованої освіти.

Мистецтво задовольняє універсальну потребу людини – сприймання навколишньої дійсності у розвинутих формах людської чуттєвості. Володіючи образністю, метафоричністю, асоціативністю, воно водночас впливає на почуття, думки, волю людини, пробуджуючи, формуючи художньо-естетичне, творче ставлення до дійсності. Мистецтво демонструє завершену модель самовираження, самоствердження, “прориву” до себе. Аналогічні риси несе в собі професія вчителя. Адже успіх процесу освіти і виховання значною мірою зумовлений багатством внутрішнього світу вчителя, його власним досвідом, умінням руйнувати стереотипи і залучати учня до творчого мислення, до “вибудови” на ґрунті систематизованих знань принципово нового бачення певних проблем. Саме в процесі сприймання, усвідомлення та осмислення почуттєвого досвіду, сконцентрованого у творах

мистецтва, виховується і розвивається особистість. Через залучення до світу інших людей, співперетворюючи та наслідуючи їх поведінку в значущих, емоційно насичених ситуаціях, майбутній педагог відкриває для себе гаму нових почуттів, збагачується певним відношенням до навколишнього, переживає радість пізнання краси, усвідомлює власне “я” – оволодіває мовою емоцій. У нього збагачується спектр людських переживань, їх усвідомлення, потреба в оволодінні власними емоціями, - що і формує культуру почуттів і загальну культуру вчителя, його здатність забезпечувати особистісне зростання, як власне, так і вихованця.

Особистісне зростання залежить, в першу чергу, від того, наскільки певна особистість поєднується, із загальноприйнятою системою духовних цінностей, якою мірою зміцнюється її духовна свідомість. Остання якраз відіграє роль тієї внутрішньої інстанції, де відбувається згадане єднання як процес набуття смислу соціальних вимог. Рамки цих вимог до суб'єкта окреслюються необхідністю життєтворити і діяти за законами істини, добра і краси. Отже, є всі підстави стверджувати, що розвиненою особистістю можна вважати ту, яка досягає вищого рівня духовного освоєння навколишнього світу. На такому ж рівні вона має освоїти і свій внутрішній світ, який часто, буває для неї закритим. Тому майбутньому педагогу слід формувати і у себе і у вихованця здатність дедалі більше відкриватися самому собі, наближатися до найістотнішого у собі. Людина має усвідомити, що вся глибина, складність, мудрість світу є у кожній людині. І наша біда у тому, що ми недооцінюємо себе, обмежуємо тим самим себе в емоційно-почуттєвій і логічній сфері, у внутрішніх станах, роздумах, у тих ситуаціях, які ми називаємо морально - провокаційними (їх досить часто перед людиною ставить життя). Тому не прорив “назовні”, а прорив до себе. У цьому аспекті особливого значення набуває особа митця, процес творчості саме у мистецтві, катарсисна природа мистецтва.

Саме у духовному потенціалі мистецтва знайшла своє найвище втілення вже згадувана аксіологічна тріада, яка полягає у здатності до актуалізації та оновлення духовних завоювань людства.

Мистецтво з його здатністю до безконечного діалогічного спілкування за допомогою асоціацій забезпечує унікальну можливість виходу в культурний контекст. Співпереживаючи з героями, образами художнього твору, індивід виходить за межі власне естетичного і потрапляє в людський універсум, в якому втілений морально-естетичний континуум. Тому духовний (моральний) потенціал мистецтва можна визначити як міру можливостей актуалізації його сутнісної моральної сили через здатність інтегрувати діалог людини з людиною як духовною цінністю. Моральний потенціал мистецтва втілює ідею добра як ідею єдності, що переживається у формі людських почуттів.

Використовуючи виховну силу реального людського життєвого і творчого досвіду, кожний з нас, як і наші вихованці, має виділити для себе певні віхи, ознаки, персоналії. Визначити їх і долучивши до цього переліку наших сучасників, ми побачимо, що специфіка духовності завжди полягала в бутті “над” своєю епохою, “над” своїм часом. Люди, які тяжіли до “всесвіту”, люди, які розуміли, що геніальність, талановитість – це змога переступити конкретно - історичні, територіальні обмеження, піднятися до діалогу з людством як таким. Тому плекаючи творчу молодь, не принижуючи суто національної талановитості, значення конкретно-історичного внеску митця в становлення духовності, ми все ж маємо орієнтуватися на тих великих людей, що зламали кордони і піднялися до самореалізації як люди всесвіту, як об’єднувачі людства.

Водночас за такої орієнтації залишається актуальним поняття “малої батьківщини”. Адже ні в якому разі не можна заперечувати значення родинних коренів, людської пам’яті, духовної спадкоємності поколінь. Але за ідентифікації себе з різним містом, селом, своєю країною має формуватись і філософія людської єдності. Ця філософія обумовлює терпимість, повагу, коректність, толерантність у ставленні однієї людини до іншої, допомагає долати кордони і приходити до розуміння себе як частини загальнолюдського існування. Філософія людської єдності, в межах якої відбувається складний рух від національного до загальнолюдського, потребує особливої відповідальності від

учителя, який потрапляє в специфічне морально психологічне поле. І як ніколи раніше, саме сьогодні вчитель повинен мати мужність підняти "над" собою, "над" своїм "я", бо реальність потребує втілення у навчальний процес принципу плюралізму, який прийшов на зміну вихованню в умовах існування однієї ідеології, однієї філософської системи морально-естетичних заходів, розроблених, як комплексна програма для всієї країни. І саме приклад людей мистецтва здатен формувати таку мужність, як особливе мистецтво, яке перетворюється в соціальну творчість в той момент, коли воно життям своїх творців показує людині нові можливості та здібності, відкриває раніше приховані властивості, породжує нові смисли і значення, ставить людину у світоглядні ситуації узагальненого ставлення до життя і до самого себе.

Багатий досвід мистецтва є основою для пошуку і створення педагогом нових педагогічних технологій, шляхів, способів та засобів впливу на свідомість, почуття та емоції вихованців. У цьому плані заслуговує на увагу ідея катарсисної педагогіки, методами і навиками якої повинен безумовно володіти майбутній педагог. Катарсисна педагогіка – це система засобів цілісної трансформації (ускладнення, підсилення) духовного настрою особистості під впливом спеціально організованого навчального чи виховного заняття. У катарсисному стані відбувається зняття суперечності та конфліктів, досягнення морально-психологічної, духовної рівноваги із соціальним середовищем і власним "я". Катарсис, як внутрішній стан людини, забезпечується особливим складом та структурою елементів творів мистецтва чи виховної акції. Справжнє "надзавдання" у вихованні, як і в мистецтві – це досягнення духовного катарсису особистістю. Він – це і мета, і засіб, і критерій "правильності" впливу мистецтва. Шлях до катарсисного стану людини складений, але без його досягнення виховна робота не має сенсу.

Таким чином, у вільному зсередини, і, добре організованому ззовні розвитку, особистість майбутнього педагога зможе реально формуватися як повноцінна окультурена особистість в межах своїх можливостей і здібностей. Іншими словами, набувати власної життєвої позиції, зокрема й громадянської; розвивати естетичний

смак з “музичним слухом”, з “відчуваючим красу форми зором”, здатності співвідносити темп і ритм життя індивідуального і суспільного; тренувати інтелект з уміннями формулювати і впроваджувати життєво важливі завдання. Лише така особистість здатна здійснити перехід від особистісного до всезагального, позбутися конфлікту між Я і Ми. Її бажання, інтереси, ідеали культивуються на гармонійному поєднанні опанування і створення культурних цінностей.

Література

1. Белл Г.О. Гуманізація освіти в контексті сучасності. психолого - педагогічні орієнтири // Освіта і управління. – 1999. – №3.
2. Бех І.Д. Образ “Я” як мета формування і розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1998. – №2.
3. Діалог культур: Україна в світовому контексті. Філософія освіти: Зб. наук. праць. – Львів, 1999. – Вип. 4.
4. Єрмаков І.Г. Нова школа нової України на зламі століть// Постметодика, 1996. – №4.
5. Зязюн І.А. Культура в контексті політики та освіти// Мистецтво та освіта, 1998. – №2.